

**B. Kóródy, A. (2021):
SILENT MONKS SPEAKING
STONES**

Metszet, Vol 12, No 3 (2021), pp 42-47,
<https://doi.org/10.33268/Met.2021.3.5>

Received: 10 May 2021

Accepted: 17 May 2021

Published: 18 June 2021

Abstract: This baroque collection of buildings and their surrounding gardens were established by the Eszterházy family in the 18th century, outstandingly located in the Vértes Hills Forest. The original monastery and its gardens have been fully restored introducing a contemporary visitor's centre on the bank of the original fishing lake. All the original functions of this complex have been retained, ranging from religious buildings to, fishponds, herb gardens and even the distinctive monastic cells.

HALLGATÓ BARÁTOK BESZÉLŐ KÖVEK

KAMALDULI REMETESÉG FELÚJÍTÁSA, II. ÜTEM | MAJK

A majki kamalduli remeteség hazánk különleges értékekkel bíró műemléke. A helyszínnek már a környezeti adottságai is kiemelkedőek: a kolostor a fővárostól alig egyórányi autóútra, a Vértes erdőségében, egy gyönyörű halastó partján fekszik. Az új fogadóépülettől az út a patakot felduzzasztó gáton át, a Celli Szűz Mária-kápolna mellett vezet fel a dombra az Esterházy-kastély (egykori rendház, vendégház, a foresteria) főbejáratához. Az U alaprajzú kastély mögött, magas támfalkerítéssel körbevéve fekszik a klauzúra: mértani rendben álló cellaházak (az egykori remetelakok) hasonló méretű saját kertjeikkel. A terület középpontja az egykori Nepomuki Szent János-templom, amelynek ma már csak a tornya áll.

01
02

01

02

- 01 A klauzúra belső utcája, két oldalán a felújított cellaházakkal
 02 Madártávlat

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Máté Zsuzsanna, Lente András

FOTÓ | PHOTO
 NÖF Nonprofit Kft., B. Kóródy Anna,
 Székely-Kóródy Márta

SZERZŐ | AUTHOR
 B. Kóródy Anna

—Az európai szinten is kuriózumnak számító barokk épületegyüttes története is nagyon összetett. [1] A némasági fogadalmáról nevezetes, olasz gyökerű kamalduli szerzetesrend – amelynek tagjait hazánkban jellegzetes ruházatuk alapján „fehér barátoknak” is nevezték – magyarországi megtelepedése nagyon rövid életű volt: a majki apátságot 1733-ban alapították, építése 1770-re fejeződött be, de alig egy évtizeddel később, 1782-ben rendeletével II. József beszüntette a rend hazai működését – más szemlélődő életmódot folytató rendekkel együtt.

—Az alapító Esterházy család a 19. század elején visszavásárolta a birtokot, de huzamosabb ideig csak posztógyárként (és munkáslakásokként) hasznosították az épületeket. Ehhez az időszakhoz kapcsolódik a templom elbontása is, ami a korszakban bevett gyakorlatnak számított: míg annak idején az építéshez Oroszlánkő és Gesztes várának romjait, illetve a vértesszentkeresztii monostor köveit is felhasználták, most a kibontott anyagokat az oroszlányi evangélikus templomhoz, illetve a csákvári kastély bővítéséhez használták fel.

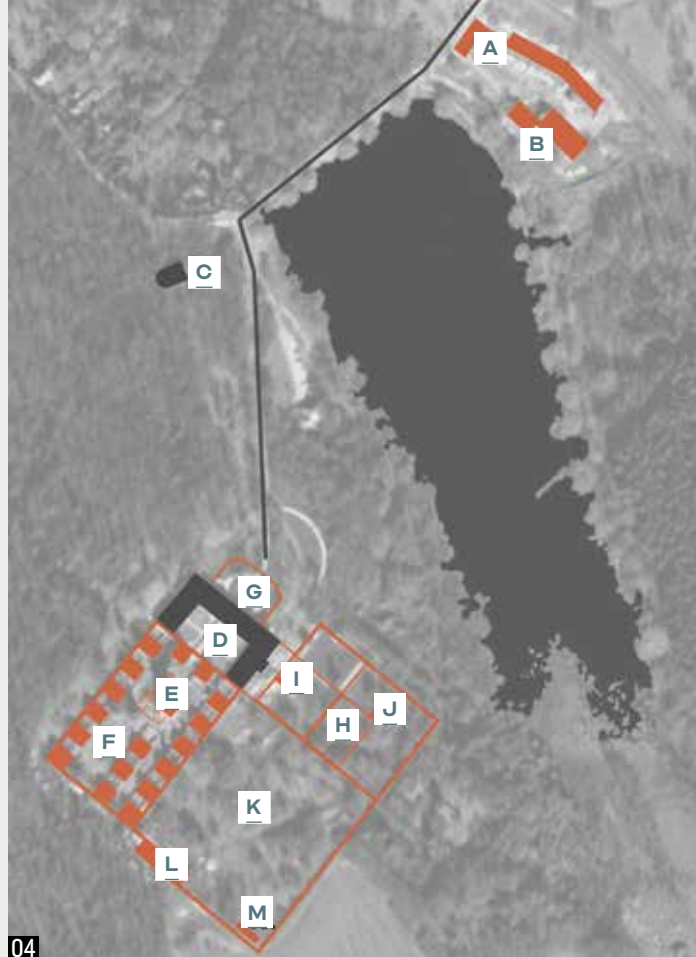

Ilyen építészeti minőséget képviselő műemlékkel dolgozni bármely építész számára megtisztelő feladat

—A majki épületegyüttes második fénykora a 19. század második felére tehető, amikor Esterházy Móric vadászkastélyá alakította az egykori foresteriát. A remetelakok ekkor cselédszárnyként működtek. [3]
A 20. század zaklatott történelme azonban – mint annyi hazai műemléket – a majki remeteséget sem kímélte, telepítettek bele laktanyát, majd szakmunkásképzőt, a templomtornyot víztoronyként hasznosították, a cellaházakat pedig kiparcellázták. [3]
—Bár a helyszín építészeti értékeit régóta elismerték, összefogott helyreállításra sokáig nem került sor. 1977-ben a kastély részleges újjáépítése történt meg, az 1980-as évektől pedig a cellaházakon végeztek felújítási munkákat az OMF koordinálásával. Ehhez az időszakhoz köthetők a Sedlmayr János által tervezett jellegzetes, történeti hangulatú modern nyílászárók (átlóban deszkázott fakapuk) a klauzúra területén.
—A jelenlegi fejlesztést a 2000-es évektől kezdve hosszasan kutató- és tervezőmunka előzte meg, a településrendezési terv szintjétől egészen a restaurátori kutatásokig. (A Műemlékvédelem c. folyóirat teljes lapszámot szentelt a majki kutatásoknak. [4]) A fejlesztés I. üteme 2014-re készült el: Tornai Endre építész tervei alapján megújult a foresteria épülete. [5] A felújítás folytatását a Nemzeti Kastély- és Várprogram karolta fel, [6]

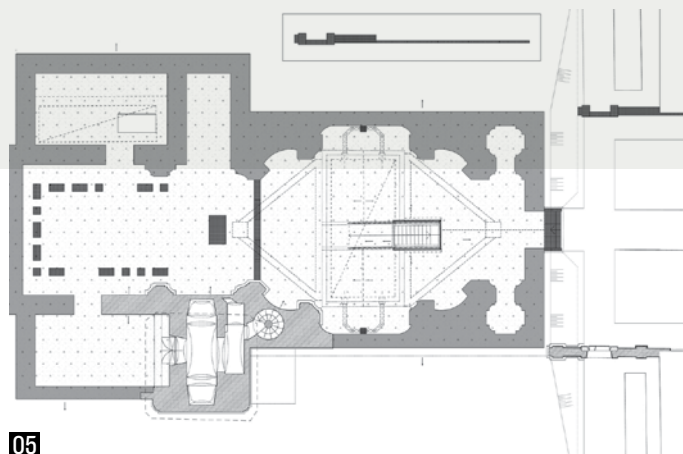
ennek finanszírozásából, Máté Zsuzsanna felelős építész (Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft.) koordinálásával újulhattak meg a cellaházak belső udvaraikkal és a templomrommal, valamint a foresteriához kapcsolódó történeti kertek. A II. ütem része volt még egy új kiszolgálóépület a klauzúrán kívül, valamint egy fogadóépület-együttes a halastó partján.

—Ilyen építészeti minőséget képviselő műemlékkel dolgozni bármely építész számára megtisztelő feladat – a komplexum barokk épületeit eredetileg Franz Anton Pilgram osztrák építész tervezte, olasz minták szerint. A szakipari-iparművészeti munkák minőségét jól félmjelzi, hogy az elpusztult templom egykori mennyezetét Maulbertsch-freskók díszítették. Az egyszerű, visszafogott szerzetesi építészet azonban egyben a felújítás nehézségét is adja: a cellaházakon kevés architektonikus elem jelenik meg (meszelt falak, cserépfedésű nyeregtető, vakolt kémény, néhány kőkeretes nyílás), amelyek a beavatkozás során mind megújultak; ugyanakkor az újonnan képzett felületek, anyagok mellett nagyon kevés a fennmaradt eredeti részlet, ami az együttes korát, történeti beágyazottságát hordozza. A korabeli belsőépítészeti elemek hiányoztak (mára a burkolatok, a bútorok, sőt a történeti nyílászárók is mind eltűntek, részben a rend feloszlásához, részben

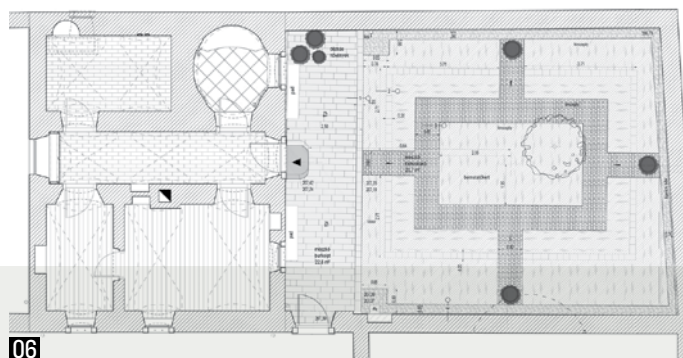

04

A	Parkoló	H	Mértani kertek
B	Új fogadóépület	I	Grottakápolna
C	Celli Szűz Mária-kápolna	J	„Halmedence”
D	Esterházy-kastély (Foresteria)	K	Angolkert
E	Templomrom és kriptá	L	Jégverem és új kiszolgálóépület
F	Klauzúra	M	Karám
G	Előudvar		

05

06

- 03 A megújult mértani kertek
 04 Helyszínrajz
 05 A templomrom alaprajza
 06 A 6. számú cellaház alaprajza

a 20. századi hányattatásokhoz kötődően), egyedül a homlokzati donatori címer maradt fenn, és helyenként részlegesen a szerzetesi házi kápolnák díszítőfestése.

—Az építész egyik legfontosabb feladata tehát az volt, hogy a felújítási munkák precíz tervezésével és szigorú művezetésével megpróbálja megőrizni a hely lelkületét, egy hiteles és egészséges arányt a történeti ízt őrző részletek és a műszaki okokból megújított felületek között. Ehhez fontos eszközt jelentett a „szándékosan korszerűtlen” technológiák alkalmazása: precíz felületkiegyenlítés mellőzése a falfelületeken, széldecska nélküli oromfalak, habarcsolt, bádогоzás nélküli kéménycsomópontok. Hasonlóan aprólékos tervezést igényelt a színválasztás is: a kovácsoltvas korlátokat például vörössel vegyített fekete árnyalattal mázolták, hogy ne „besült” fekete szín legyen a végeredmény. A templomtorony is új homlokzati színezést kapott – a festőrestaurátori kutatások alapján megerősített, halvány rózsaszínbe hajló fehér tónust, ami az egykori belső (vöröses) díszítőfestéssel is harmonizál.

—A cellaházak egységes alaprajzi séma szerint épültek: középfolyosóról nyílóan műhely, hálószoza, kamra (egyben mellékhelyiség) és egy ovális alaprajzú kápolna. A nagyobb alapterületű kamrákat a 20. század folyamán két kisebb helyiségre, egy konyhára és

06

egy fürdőre osztották fel – ezt a funkcionális elrendezést a jelenlegi fejlesztés is megtartotta. A házakban korszerű padlófűtés készült, ezzel elkerülhetővé vált új fűtőtestek beépítése. A mai hasznosításhoz elengedhetetlen gépészeti berendezések és szerelvények egységesen a középfolyosó végén elhelyezett, belsőépítészeti elemként megfogalmazott faszekrénybe kerültek. A kápolna átlóban fektetett kelheimi kőburkolatán túl a többi padlóburkolat csak utal a feltételezett korabeli anyagokra – a szobába padlófűtésálló rétegelt hajópadló, míg a közlekedő- és vizes helyiségekbe téglaburkolatot idéző kerámia került.

—A kertépítészeti munkákhoz is kevés háttéranyag állt rendelkezésre – a cellaházakkal azonos méretű (és hasonló hangsúlyú) kis remetekertekről minimális tudományos információ maradt ránk, és ehhez az alapos kutatások se tudtak sokat hozzátenni. A kertekben ezért barokk analógiákat idéző, de modern tájépítészeti eszközöket is alkalmazó, egyedi burkolati és növénykompozíciókat alakítottak ki, amelyek nemcsak az egyes cellaházak arculatát határozzák meg, hanem a templomtorony kilátópontjából nézve is izgalmas rajzolatot adnak.

—Az egykori barokk templom oldaltornya a terület talán legmeghatározóbb attrakciója. A közel hét emelet

03

magasságba vezető meredek lépcsősorokat a torony belső oldalához rögzítve egy hosszú létra installáció („Jákob lajtorjája”) kíséri végig, a fedélszék alá pedig visszakerült az eredeti harang pontos mása. A torony hosszú évtizedek után újra látogathatóvá vált: áttekin-
tést ad a remeteség teljes területéről, és innen rajzolódik ki legszebben a templom alaprajzi bemutatása is. Az ásatásokkal pontosan igazolt kontúrt tájépítészeti ele-
mek jelzik: acélszegéllyel elválasztott zúzalékmezők, a hazai műemlékvédelem klasszikussá vált megoldá-
sának megfelelően. Az egykori falakat jelölő téglavö-
rös harmonizál a cseréptetők nyers színével, és így még inkább az épületegyüttes szerves részévé válik; a szent-
ély területén körbeállított egyszerű kőtömbök pedig az egykori stallumokra utalnak. A régészeti kutatások két kriptát is feltártak a templom alatt – a nagyobbikat bejárhatóvá is tették. A kriptában (ugyancsak klasz-
szikus műemlék-helyreállítási megoldásként) acélháló jelzi a boltozat egykori kontúrját. Különleges műszaki kihívást jelentett viszont a krypta lejáratának síkba illeszkedő, de nyitható lefedése, ami egyedi gyártású, vízszintesen tolható üvegajtóval valósult meg.

—A kastély mellett fekvő teraszos, ún. mértány ker-
tek egyik legizgalmasabb részlete a grottakápolna. A hosszú ideje felhagyott, romos állapotú négyze-
tes kis épület kapcsán a régészeti kutatások igazol-
ták, hogy – a történeti ábrázolásokkal egybevetve – eredetileg egy hosszú épületszárny (barokk narancs-
ház) középtraktusa lehetett, amelyet a 19. század folya-
mán alakítottak át szabadon álló tömeggé. A kápolna belső díszítése is két korszak lenyomatát őriz egyszerű-
en: a barokk freskókat és a 19. századra datálható, szik-
lát imitáló grotta-stukkókat. A narancsház feltételezett helyét kortárs kertépítészeti elemek – burkolati sávok és narancsfás dézsák – szimbolizálják.

A műemlék-helyreállítások előre tervezhetetlen jelle-
gét jól mutatja a ún. halmedence története. A medence (építészettörténeti jelentőségén túl) szimbolikus jelen-
téstartalommal is bír: a hal és a halászat fontos szerepet

töltött be a rend életében, részben kultikus jelentése (a kereszténység, és egyben a hallgatás szimbóluma), részben táplálkozásbeli szerepe (böjt) miatt. A medence – amelynek létezésére korábban csak egy 1734-re datált festmény utalt – egyik nagyméretű terméskő oldallap-
ját a kertergészeti kutatások során találták meg, másik két oldalát pedig azonosítást követően a templomto-
rony falából bontották ki. A három hatalmas kőlap rekonstruktív bemutatásának tervezésekor került csak elő a kapcsolódó támfalon az alapozás és az egykori folyóka nyoma, ami a „halmedence” pontos pozícióját is igazolta.

A klauzúra zárt komplexumát kívülről egyetlen épít-
mény, a jégverem négyzetes tömbje töri meg az észak-
keleti saroknál. Ennek folytatásaként alakították ki az új kiszolgáló épületet – rejtve, magas kerítés-támfal mögé illesztve, extenzív zöldtetős fedéssel. Ennek az érzékeny építészeti megoldásnak köszönhetően az új épület feltűnés nélkül beleolvad a környezetébe anél-
kül, hogy mindehhez álbarokk motívumokat alkalmaz-
tak volna.

A remeteségtől távolabb, a főút mentén, a tó partján áll az új fogadóépület – két nyeregtetős tömeg, amelyek erősen túlnyújtott ereszeikkel egy közös fedett-nyitott közlekedőtengelyt fednek le és fognak körbe. A kisebbik épületbe a pénztár került a múzeum ajándékbolt-
jával, a nagyobbikban pedig rendezvények számára is alkalmas étterem kap helyet. Az új fogadóépület elhe-
lyezkedése nemcsak azért fontos, mert már a főút-
ról nézve is kijelöli a megérkezés pontját, hanem azért is, mert a látogatók innen gyalog közelíthetik meg a műemléket – az autók távoltartása a tervezők bátor, de teljesen indokolt döntése. A kamalduli remeteség öröksége így végre teljes komplexitásában újulhat meg és válik bejárhatóvá.

A szerző Kállai Ernő művészettörténési és műkritikusi ösztöndíjas az Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával.

09

- 07 A grottakápolna mennyezeti díszítése – két stíluskorszak párhuzamos bemutatásával
- 08 Cellaház-belső
- 09 A két új fogadóépület egymásba metsző nyeregtetői

IRODALOM / REFERENCES

- [1] **Farbaky, Péter:** „A majki kamalduli remeteség története”, *Műemlékvédelem*, Vol 50, No 6 (2006), pp 309–320.
- [2] **Fekete J., Csaba:** „»Csendkert«: Majk historikus funkcióegyüttesének rekonstrukciója”, *Műemlékvédelem*, Vol 50, No 6 (2006), pp 346–361.
- [3] **Rácz, Miklós – Sárossy, Péter:** *Oroszlány-Majkpuszta, Kamalduli Remeteség*, Építéstörténeti Tudományos Dokumentáció és Kutatási Terv, Forster Központ, Budapest 2015, p 37.
- [4] *Műemlékvédelem*, Vol 50, No 6 (2006).
- [5] **Rácz, Miklós – Sárossy, Péter:** „A majki kamalduli remeteség műemléki felújítása”, *Műemlékvédelem*, Vol 57, No 6 (2013), pp 355–369.
- [6] **Virág, Zsolt:** „Az épületek szellemi újjászületése – Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram”, *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 40–43.

ÉPÍTÉS TERVEZŐ: NÖF Nonprofit Kft. (műemlékegyüttes épületei), TSPC Kft (műemlékegyüttes épületei), Archiflex Stúdió Építésziroda (fogadóépület) | FELELŐS ÉPÍTÉS TERVEZŐ: Máté Zsuzsanna (műemlékegyüttes épületei), Lente András / Archiflex Stúdió Építésziroda (fogadóépület) | ÉPÍTÉS TERVEZŐK: Fábiánné Vogel Eszter, Lénárd Márton, Jánossy Johanna (fogadóépület) | FELELŐS BELSŐÉPÍTÉS TERVEZŐ: Czeglédi Lajos (M Építész Iroda Kft.) | KIÁLLÍTÁS KURÁTORA: Sárossy Péter | MŰEMLEKI ÉPÜLETKUTATÁS ÉS RÉGÉSZET: Petényi Sándor (Kuty Domonkos Múzeum, Tata), Rácz Miklós | KERTTÖRTÉNETI KUTATÁS: Dr. Fatsar Kristóf (Polleo Bt.), Ombódi Ildikó | TÁJÉPÍTÉSZET: Steffler István, Szloszár György (felelős tervezők), Böhm Gábor (Garten Studio Kft.), Liziczai Sándor, Pottyondy Flóra (Park Terv Stúdió Kft.) | TARTÓSZERKEZETEK: Olosz Emese (NÖF Nonprofit Kft.), Fejér Szabolcs (TSPC Kft.), Honti Gábor (fogadóépület) | ÉPÜLETGÉPÉSZETI TERVEZÉS: Vörös Tamás (Perfect-Plan Kft.) Mottl Tamás (Agorex Kft.) (fogadóépület) | ÉPÜLETVILLAMOSSÁG: Bukta Vilmosné (erősáram), Hegedűs Péter, Kipterv TMT Kft. (gyengeáram) Rajkai Ferenc (Hungaroproject Kft.) (fogadóépület) | KÖZMŰVEK: Dobos Szabolcs (Penta-Kör Kft.) | MŰSZAKI ELLENŐR: Kovács Mónika | PROJEKTMENEDZSER: Galanits Tamás (NÖF Nonprofit Kft.) | TÁJÉPÍTÉSZ SZAKÉRTŐ: Dr. Klagyivik Mária (NÖF Nonprofit Kft.)